

понад 130 тисяч. Для обліку в бібліотеках ведуться спеціальні картотеки реєстрації читачів та контрольні реєстраційні книги, проводиться статистичний аналіз читачів за категоріями, спеціальностями, організаціями, в яких вони працюють. Ця інформація використовується для аналізу, комплектування і формування фондів.

Для виконання цих громіздких ручних операцій розроблено АРМ запису читачів. Основними його функціями є: введення, редагування, збереження, пошук, перегляд і вилучення інформації про читачів; введення, редагування, збереження, пошук, перегляд і вилучення інформації в словниках, які зберігають перелік допустимих значень певних полів записів БД; захист інформації від несанкціонованого доступу; відновлення втраченої або пошкодженої інформації; статистичний аналіз інформації про читачів, записаних у бібліотеку; інформаційно-довідкові функції.

У БД містяться такі дані про читачів: прізвище, ім'я, по-батькові, рік народження, паспортні дані, категорія читача, шифр його спеціальності, новий і старий номери читацького квитка, домашня адреса й телефон, дані про освіту, місце роботи чи навчання тощо.

АРМ орієнтований на роботу користувачів-непрограмістів і тому має простий інтерфейс, розвинену систему підказок та захищений від несанкціонованого доступу й пошкодження інформації і програмних засобів. Для скорочення часу введення і забезпечення достовірності інформації використовуються словники вивіренних значень, які містять дані про нові й старі читацькі квитки з огляду на категорії читачів (громадян України чи країн СНД та читачів-іноземців), словник синонімів, шифрів спеціальностей, категорій читачів,

організацій, в яких працюють або вчаться читачі, посад та освіти читачів тощо.

АРМ запису читачів реалізовано на ППП CDS/ISIS, використовується інтерфейс HEURISCO та інтерфейс, розроблений у ДПНТБ Росії.

Інструментальні засоби автоматизації науково-технічних бібліотек впроваджуються в ЦНБ ім.В.І.Вернадського і в науковій бібліотеці Інституту філософії НАН України, а при можливості - в усіх наукових та науково-технічних бібліотеках.

Розроблені засоби автоматизації забезпечують:

1) автоматизацію робіт на стадіях каталогізації та систематизації нових надходжень і друкування каталожних карток усіх видів; 2) підтримку сучасних методів і скорочення часу обслуговування читачів; 3) науковий підхід до проблем комплектування і формування бібліотечних фондів завдяки обліку й аналізу контингенту і попиту читачів на літературу. Дослідження і розробки передбачається продовжити в напрямі комплексної автоматизації процесів комплектування фондів, автоматизованої обробки замовлень читачів на літературу з транспортуванням їх по комп'ютерній мережі, фіксації в пам'яті ПЕОМ руху і стану книжкових фондів, статистичного аналізу використання літератури для оптимізації структури книгосховищ. Необхідно провести комплекс досліджень і розробок, щоб створити зведений електронний каталог великих наукових бібліотек України для централізованої каталогізації та систематизації видань і забезпечення доступу до нього з віддалених термінальних станцій різних установ, організацій, підприємств.

● НАУКА - ПРАКТИЦІ

Євгенія Карпіловська

НЕДОРЕЧНЕ АБО ПОМИЛКОВЕ ВЖИВАННЯ СЛІВ*

Недосконале, обмежене знання мови виявляється, зокрема, в різноманітних порушеннях норм вживання слів. Внаслідок таких порушень слово з'являється у не властивому йому, незвичному сполученні. Цю «мовну хворобу» спричинює не лише незадовільне знання словникового складу певної мови, наприклад, української, а й постійне накладання російської мовної системи на українську, що призводить до зближення зовні схожих російських та українських слів, які мають проті різні значення, а отже, й різні правила вживання. Приміром, російське слово *положение* вживають у таких значеннях: 1) «расположение в пространстве» (географическое положение); 2) «ситуация, состояние дел» (*международное положение, затруднительное положение*); 3) «вес, место

в обществе» (*общественное положение, человек с положением*); 4) «документ, свод правил, законов» (*положение о конкурсе*); 5) «тезис, умозаключение» (*основное положение диссертации*). Схожому зовні українському слову *положення* властиві тільки 1-е, 4-е та 5-е значення російського слова, пор.: *географічне положення, положення про конкурс і основне положення дисертації*. Для другого і третього значень українська мова має інший відповідник - слово *становище* (*міжнародне становище, скрутне становище, людина зі становищем, суспільне становище*). Отже, у вислові *поплатитися службовим положенням* це слово є недоречним, заступає правильне для цього контексту слово *становище*.

Таких зовні подібних російських та українських слів, що мають, однак, відмінні значення, чимало, й до їхнього вживання слід поставитися з особливою увагою. Російському дієслову *представлять* тільки в одному з властивих йому значень в українській мові відповідає

* Продовження. Поч. у №№ 5 - 6, 1994 р.

© Карпіловська Євгенія Анатоліївна, Київ, 1995

зовні схоже дієслово представляти - «рекомендувати, знайомити кого-небудь з товариством». У значенні ж, реалізованому у вислові *представлять себе що-либо определенным образом*, йому відповідає українське дієслово *уявляти*, а у вислові *представлять документи на конкурс* - подавати. В українській мові переварювати можна варення або якусь страву, а їжу людина перетравлює (пор. з російським *переваривать пищу*), відповідно, й органи, за допомогою яких здійснюється цей процес, називаються *органами травлення* на відміну від *органів пищеварения* в російській мові. До людини можна добре ставитися, а відноситися може щось сильним вітром (пор. українську назву знаменитого роману Маргарет Мітчел «Віднесені вітром»). Переписуватися може якийсь текст, а люди, які між собою обмінюються листами, листуються. І, нарешті, вити можна мотузок, а любов до мови можна тільки прищепити (пор. з російським *привить*), до речі, як і імунітет до «мовних» і всіляких інших хвороб здобувається в українській мові за допомогою щеплення, а не прививки. Як бачимо, незнання правил вживання зовні схожих до російських українських слів неминуче призводить до всюдисущого суржику.

Часто причиною «хвороби», про яку йдеться, є сплутування подібних за будовою українських слів, так званих паронімів. Д.Г.Гринчишин та О.А.Сербенська уклали спеціальний «Словник паронімів української мови» (1986). Великий матеріал про пароніми з ретельними коментарями та прикладами правильного вживання таких слів розміщено в другій частині («Літературне слововживання») «Словника-довідника з правопису та слововживання» С.І.Головащука (К., 1989). Цікавий матеріал про пароніми можна знайти також у спеціально відведеній для них частині - «Пароніми» (с.39 - 98) - довідника «Культура української мови» (1990) за редакцією В.М.Русанівського. Про конкретні випадки помилкового вживання паронімів можна прочитати ще в таких працях: Б.Д.Антоненко-Давидович «Як ми говоримо» (К., 1991), Є.Д.Чак «Складні випадки вживання слів» (К., 1984) або «Антисуржик» (Львів, 1994) за загальною редакцією О.А.Сербенської.

Які ж бувають пароніми і як їх правильно вживати? У словах за формою можуть збігатися корені, напр.: *відтінок* «оттенок» (від *тінь* «тень») і *відтинок* «отрезок» (від *відтинати* «отрезать, отсекають»), *відмінний* «отличный» (від *відміна* «отличие», пор. *відмінне знання мови*) і *відмітний* «отличительный» (від *відмити* «отметить», пор. *відмітна риса*), *мимохідь* «мимоходом» (від *ходити, хода*) і *мимохить* «поневоле, нехотя» (від *хотіти*). Можуть плутатися й слова, де частково збігаються префікси або суфікси, пор.: *обшукати* «обыскать» і *ошукати* «обмануть», *попит* «спрос» і *запит* «запрос» (пор. *інформаційні запити*), *здавати* «давати, пропонувати щось для виконання» і *завдавати* «викликати, спричиняти (переважно щось неприємне), прийнятий «той, який прийняли» і *прийнятний* «той, який

можна прийняти, який надається до прийняття», пор. *прийняті умови* «принятые условия» і *прийнятні умови* «приемлемые условия», або *білити* «белить» (*білити стелю, стіни*) і *біліти* «белеть» (*біліти в темряві*, про білу будівлю, приміром).

Сплутати можна й слова від одного кореня, що мають різні префікси. Внаслідок цього замість *стати* у *пригоді* «пригодиться» з'являється *стати* у *нагоді* (*нагода* «оказия, удобный случай», напр.: *мати нагоду привітати, з нагоди ювілею тощо*). Радимо пам'ятати, що в українській мові є ще *згода* «согласие», *угода* «соглашение» і, зрозуміло, *погода*. Підступно поводять себе інколи й слова з коренем - *мов-*, бо ж є серед них *змова* «заговор, сговор», *умова* «условие», *промова* «речь, выступление» та *вимова* «произношение». В українській мові, як і в російській, слова з тим самим коренем, але з різними суфіксами, можуть також мати відмінні значення, пов'язані, однак, зі спільним об'єктом. Для їхнього правильного вживання слід запам'ятати цю особливість. Порівняйте, наприклад, такі слова: *численний* «многочисленный» (*численні пропозиції*) і *чисельний* «численный» (*чисельний аналіз*) або *числовий* «числовой» (*числова величина*), *розумний* «умный» і *розумовий* «умственный» (*розумова праця*), *яблуневий* «яблоневый» (*яблуневий цвіт*) і *яблучний* «яблочный» (*яблучний сік*). Уникнути недоречного вживання таких слів допоможе тлумачний «Словник української мови» в 11 томах (К., 1970 - 1980).

Оскільки він подає відомості не тільки про значення слів, а й про їхні стильові властивості, тобто про доречність їхнього вживання в текстах певного стилю, тематики, жанру, то за його допомогою читачі зможуть також вибрати з певного синонімічного ряду або пари слів те, яке найкраще виражає зміст висловлювання. Наприклад, *провадити* можна дослідження, а виставку можна *влаштувати*, *віднайти* можна істину, сенс життя, а примірник книжки краще *знайти*, *зжити* можна слави, а повагу можна *завоювати*, *заслужити*, *здобути*, увагу можна *проділити*, а допомогу *надати* (а не навпаки), *ввійти* можна в курс справи, в роль, а добрі стосунки *налагодити*, праця може бути *узгодженою*, якщо вона з кимось узгоджена (пор. російське *работа согласована с заинтересованными ведомствами*), але якщо йдеться про дружну, ритмічну працю, то в такому разі вона є *злагодженою* (пор. російське *согласованная работа*).

Отже, вживання слів у невласливих їм значеннях може спричинюватися за нашими спостереженнями над текстами, зокрема бібліографічних видань, принаймні трьома чинниками: 1) вживання українських слів, зовні подібних до російських, яким такі значення властиві; 2) сплутування паронімів та 3) недоречним вибором слів, близьких за значенням. Такі відмітні риси цієї «мовної хвороби». Сподіваємося, що знання їх допоможе читачам уникнути недоречного вживання слів, про які згадано в цих нотатках.

Берестяна грамота. XI ст.

ВЪЩЕДЪВРДНАМТЕЖЕГЪМОІМОЛАНЪТКУЛНТЪД
 ЕВОУЛН:ДЕШЕТЕН,ХМДБ!АЛНХЕНДЕТЪ
 ППРНСТАТЕНТРАМАТНУУТТОРОВНЛНЕСТЕ